

Rafał Bednarczyk

Formacja biblijna młodzieży szkolnej na przykładzie wybranych podręczników do nauki religii w pierwszej klasie gimnazjum

Studia Katechetyczne 8, 254-266

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FORMACJA BIBLIJNA MŁODZIEŻY SZKOLNEJ NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PODRĘCZNIKÓW DO NAUKI RELIGII W PIERWSZEJ KLASIE GIMNAZJUM

„Katecheza będzie zawsze czerpać swoją treść z żywego źródła słowa Bożego, przekazanego przez Tradycję i Pismo Święte, gdyż Święta Tradycja i Pismo Święte stanowią jeden święty depozyt słowa Bożego powierzony Kościołowi”¹. Przytoczone zdanie bł. Jana Pawła II z Adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* ukazuje podstawowy charakter powiązanie Biblii z katechezę. Istota tego związku na przestrzeni wieków Kościoła nie uległa zmianie, choć przemiany dotyczyły form i metod aplikacji tekstów Pisma św. w katechezie. Każda epoka stała przed podobnym wyzwaniem szukania skutecznych metod i sposobów głoszenia słowa Bożego na katechezie. Także w naszych czasach wraca do nas to pytanie i domaga się podejmowania namysłu odnośnie metod, które pozwolą owocniej proklamować katechizowanym treść Orędzia Bożego.

Refleksja nad rodzajami metod i technik biblijnych stosowanych w katechezie posiada swoją bogatą literaturę w opracowaniach z dydaktyki katechetycznej². Nie jest celem artykułu szczegółowe omawianie tej problematyki. Podjęcie natomiast pytań o sposób obecności Pisma św. oraz o charakter formacji biblijnej we współczesnej polskiej szkole w świetle badanych wybranych podręczników domaga się uściśleń metodologicznych. Określenie *metody biblijne* należy rozumieć jako wszelkie formy aktywności dydaktycznej wykorzystujące do pracy

¹ CT, nr 27.

² Tytułem przykładu wymieniam kilka opracowań, w których można bliżej zapoznać się z metodami biblijnymi: Z. BARCIŃSKI, *Metody aktywizujące w pracy z Biblią*, w: *Biblia w katechezie*, red. J. Kochel, J., Kotorz, Opole 2005, s. 63-68; A. DŁUGOSZ, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę. Elementy dydaktyki katechetycznej*, Częstochowa 1997, s. 83-123; A. DŁUGOSZ, B. STYPUŁKOWSKA, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000, s. 75 -117; A. E. KLICH, *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej. Studium egzegetyczno-katechetyczne*, Kraków 2005, s. 259-370; tenże, *Metoda katechezy biblijnej*, w: *Obecność Biblii w katechezie*, red. H. Słotwińska, Lublin 2008, s. 75-96; E. OSEWSKA, *Pluralizm metod stosowanych w katechezie*, w: *Dydaktyka katechezy*. Część II, red. J. Stala, Tarnów 2004, s. 245-262; J. SZPET, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 178-179; Z. MAREK, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998, s. 137-211.

Pismo Święte³. Tak zdefiniowane *metody biblijne* pozwala możliwie szeroko spojrzeć na zastosowanie Biblii w katechezie. Poza obszarem badań znalazły się z kolei te fragmenty podręczników, które zawierają cytaty biblijne przytaczane w dokumentach Stolicy Apostolskiej. Z uwagi na jednak wielość oraz różnorodność warianty metod pracy z Biblią nie sposób dziś podać ich zamkniętą listę. Można natomiast dokonać ich podziału na kategorie i wyodrębnić metody: ilustrujące, egzegetyczne i egzystencjalne⁴. Celem metod ilustrujących jest podjęcie dokładniejszego odczytania tekstu biblijnego dzięki wykorzystaniu obrazów, filmów czy form teatryzujących. Z kolei metody egzegetyczne zmierzają do wyjaśnienia i analizowania treści Biblii, zaś egzystencjalne – służą do osobistej konfrontacji życia człowieka ze słowem Bożym. Analiza metod pracy z Biblią zawarta w badanych podręcznikach będzie dokonywana w oparciu o tak wyszczególnione kategorie.

We współczesnej polskiej literaturze katechetycznej stosunkowo rzadko pojawiają się opracowania poświęcone analizie podręczników w aspekcie proponowanej w nich formacji biblijnej⁵. Tym bardziej wydaje się zasadne podjęcie tego zadania, które pozwoli naszkicować aktualny obraz formacji biblijnej w polskiej szkole. Przedmiotem badawczym stały się trzy egzemplarycznie wybrane podręczniki ucznia oraz przewodniki metodyczne do pierwszej klasy gimnazjum:

- *Szukam Was. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum* jezuickiego Wydawnictwa WAM z Krakowa zredagowany pod kierunkiem W. Kubika⁶;
- *Jezus Chrystusa objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum* Wydawnictwa Diecezji Radomskiej AVE opracowany przez S. Łabendowicza⁷;

³ Taka definicja nie dokonuje rozdziału na metody i techniki pracy z Biblią, który polega na uznaniu za metodę jedynie formy organizacji procesu pedagogicznego zmierzające do aktywnego zaangażowania ucznia oraz dokonania w nim zmian w kierunku rozwoju jego osobowości. Te formy pracy, które są jedynie fragmentem tak rozumianej metody, należy określić jako techniki. Por. A. ZELLMA, *Propozycje pracy z Pismem Świętym w serii podręczników „W Drodze do Emaus”*, w: *Biblia w katechezie*, red. J. Kochel, J., Kistorz, Opole 2005, s. 93.

⁴ Por. A. DŁUGOSZ, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę...*, dz. cyt., s. 83-123.

⁵ Nielicznymi przykładami opracowań na ten temat są artykuły: W. PIKOR, *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego na przykładzie podręczników do nauki religii*, *Kat* 51 (2007) nr 9, s. 4-20; A. ZELLMA, *Propozycje pracy z Pismem Świętym w serii podręczników „W Drodze do Emaus”*, art. cyt., s. 93-103.

⁶ *Szukam Was. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, red. W. Kubik, T. Czarnecka, G. Łuszczak, M. Poniewierska, Kraków 2006 (odtąd skrót: *Szukam Was, P.u.*); *Podręcznik metodyczny do nauki religii dla klasy I gimnazjum. Szukam Was*, red. W. Kubik, G. Łuszczak, Kraków 2006 (odtąd skrót: *Szukam Was, P.m.*).

⁷ *Jezus Chrystusa objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik do nauki religii dla I klasy gimnazjum*, red. S. Łabendowicz, Radom 2002 (odtąd skrót: *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.u.);

- *Słowo Boga jest blisko Ciebie. Pierwsza klasa gimnazjum* wydany przez Księgarnię Św. Wojciecha z Poznania pod redakcją D. Jackowiak i J. Szpeta⁸.

Zaproponowane podręczniki są jednymi z wielu i nie można traktować jako reprezentatywne dla całej Polski. Stanowiąc pewien wycinek bogatej propozycji podręcznikowej dają jednak przybliżony obraz badanego zagadnienia. Pośród prezentowanych podręczników nie znalazło się opracowanie Z. Marka *Jezus uczy i zbawia*, który można uznać za jedno z najbardziej rozpowszechnionych w Polsce w pierwszej dekadzie XXI w., gdyż stało się ono przedmiotem analizy wskazanych przez nas artykułów W. Pikora oraz A. Zellmy. Redaktorzy proponowanych podręczników to uznane autorytety w dziedzinie katechetyki⁹. Prezentowane katechizmy posiadają zupełnie odrębne założenia metodyczne, dzięki czemu możemy mieć do czynienia ze zróżnicowanym materiałem porównawczym. Skierowanie uwagi na podręczniki do klasy pierwszej wynika ze specyfiki programowej, która w porównaniu z pozostałymi klasami tego etapu edukacyjnego poświęca najwięcej miejsca tematyce biblijnej¹⁰. Prezentacja efektów podjętej analiza powinna również okazać się przydatna tym wszystkim, którzy aktualnie podejmują trud tworzenia i redagowania nowych podręczników katechetycznych do zaktualizowanej w 2010 r. *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*¹¹.

1. Podręcznik krakowski *Szukam Was* pod red. W. Kubika¹²

Wydany w 2006 r. podręcznik do religii *Szukam Was* dla klasy pierwszej gimnazjum opracowany pod kierunkiem ks. prof. Władysława Kubika, jezuita z Krakowa,

Jezus Chrystusa objawia prawdę o Bogu i człowieku. Podręcznik metodyczny dla katechety do I klasy gimnazjum, red. S. Łabendowicz, Radom 2002 (odtąd skrót: *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.m.).

⁸ *Słowo Boga jest blisko Ciebie. Pierwsza klasa gimnazjum*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Poznań 2000 (odtąd skrót: *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.u.); *Słowo Boga jest blisko Ciebie. Pierwsza klasa gimnazjum. Przewodnik metodyczny*, red. D. Jackowiak, J. Szpet, Poznań 2000 (odtąd skrót: *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m.).

⁹ Dwaj z nich to autorzy znanych w Polsce opracowań w dziedzinie dydaktyki katechetycznej. Zob. W. KUBIK, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990; J. SZPET, *Dydaktyka katechetyczna*, Poznań 1999.

¹⁰ Dla przykładu w dziale trzecim *Programu nauczania religii* dla klasy pierwszej gimnazjum za tytułowanym *Bóg zwraca się do człowieka w swoim słowie* zawarte zostały m.in. następujące treści poświęcone tematyce biblijnej: *Bóg objawia się w swoim słowie*; *Biblia księgą Boga i ludzi*; *Natchnienie i jego skutki*, *religijna prawda Pisma Świętego*; *Interpretacja Pisma Świętego oraz Jak czytać Pismo Święte?* Por. PNR (1), s. 79.

¹¹ Por. PPK (2).

¹² *Szukam Was*, P.u.; *Szukam Was*, P.m.

jest pierwszą częścią serii podręcznikowej *Odsłonić twarz Chrystusa*. Komplet materiałów edukacyjnych stanowi podręcznik ucznia oraz podręcznik metodyczny w formie segregatora zawierającego 6 wpinanych zeszytów. Podręcznik ucznia jest formatu zbliżonego do A4 i zawiera 58 katechez podzielonych na 9 rozdziałów. Jego autorzy zadbali o bogatą propozycję ćwiczeniową dla ucznia, stąd w każdej katechezie znajduje się dział *Pytania i zadania*, dzięki którym ma on dokonywać samodzielnej refleksji, rozwijać szereg umiejętności i budować autonomiczną, dojrzałą odpowiedź wiary. Kompozycja graficzna i treściowa poszczególnych katechez przypomina swym układem stronę internetową z ikonkami oraz okienkami porządkującymi treści. Zróżnicowany materiał fotograficzny wzbogacają – ujęte w formę komiksu – ilustracje sytuacji życiowych¹³. W podręczniku metodycznym szczegółowy scenariusz jednostki lekcyjnej poprzedza wprowadzenie dla katechety oraz wykaz materiałów i pomocy. Układ katechezy zawiera część wstępną, część zasadniczą, którą kończy modlitwa śródlekcyjna, podsumowanie, zadanie domowe, zapis w zeszycie, klucz do *Pytań i zadań* oraz zadanie dodatkowe. Bardzo przydatne z punktu widzenia ucznia jest umieszczenie na końcu podręcznika słowniczka podstawowych pojęć i terminów religijnych, w tym wielu, co należy podkreślić, odnoszących się do zagadnień biblijnych.

Pośród 58 katechez w sześciu z nich nie ma bezpośredniego odniesienia do Biblii¹⁴. Ogółem w podręczniku 96 razy pojawiają się nawiązania do Pisma św. pochodzące z 31 ksiąg (Stary Testament – 15 i Nowy Testament – 16¹⁵). Dominującą metodą egzegetyczną pracy z Biblią jest występująca w 26 katechezach forma pogadanki. Polega ona na lekturze odpowiedniej perykopy biblijnej, która może przybierać formę celebracji słowa Bożego, wspólnego odczytania na głos lub samodzielnego przez uczniów. Po niej następuje etap pracy z tekstem na podstawie przygotowanego formularza pytań (katechezy 1, 3, 5, 8, 11, 12, 13, 16, 20, 21, 22, 27, 28, 31, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 55, 56 i 58¹⁶). Autorzy podręcznika proponują także bardziej złożone metody egzegetyczne pracy z Pismem św.: analizy porównawczej – 9 razy (katechezy 2, 11, 18, 19, 32, 33,

¹³ Por. *Szukam Was*, P.m., zeszyt 0, s. 2-3.

¹⁴ Są to następujące katechezy: 6. Czy Boga można doświadczyć? 10. Wyznawcy Allaha; 30. Istniał naprawdę? 50. Myśląc „ojczyzna”; 52. Odnaleźć się w doświadczeniu Maryi; 53. Jesteśmy sobie potrzebni. Uroczystość wszystkich świętych. Zob. tamże, zeszyt 1, s. 48-52, 80-84; zeszyt 3, s. 49-53; zeszyt 4, s. 97-102; zeszyt 5, s. 3-15.

¹⁵ Teksty zaczerpnięto z następujących ksiąg Starego Testamentu: Rdz, Wj, Pwt, 1 Sml, 2 Mch, Ps, Prz, Mdr, Syr, Iz, Ez, Jl, Jr, Jon, Zach; oraz z Nowego Testamentu: Mt, Mk, Łk, J, Dz, Rz, 1 Kor, Ga, Ef, Flp, Kol, Hbr, Jk, 1 P, 2 P, Ap.

¹⁶ Por. *Szukam Was*, P.m., zeszyt 1, s. 11, 23, 43, 67, 88-89, 97; zeszyt 2, s. 2-3, 24-25, 51, 56, 63-64; zeszyt 3, s. 31, 37, 57, 84; zeszyt 4, s. 10-11, 16-17, 23, 31, 37, 45, 63, 75; zeszyt 5, s. 27, 33, 47.

42, 49 i 54¹⁷), analizy tekstu pod kątem zadań związanych z uzupełniania tabelk – 8 razy (katechezy 18, 19, 20, 23, 25, 35, 42 i 54¹⁸). Ponadto zostały zaproponowane formy pracy mające służyć samodzielnemu korzystaniu uczniów z Pisma św.: ćwiczenie umiejętności znajdowania tekstów w Biblii oraz posługiwania się z komentarzami biblijnymi (katechezy 14 i 15¹⁹), zapoznanie z sensem dosłownym i przenośnym oraz przybliżenie formy literackiej midraszu na przykładzie księgi Jonasza (katechezy 17 i 40²⁰), odtworzenie i utrwalanie w pamięci treści przypowieści (katecheza 33²¹).

Lepszemu zapoznaniu się z treścią Pisma św. posłużyły metody ilustrujące: analizy tekstu w połączeniu z medytacją obrazu – 5 razy (katechezy 5, 25, 28, 34 i 37²²), drama – 4 razy (katechezy 7, 21, 28 i 38²³), tworzenie charakterystyk postaci biblijnych (katechezy 21, 33 i 39²⁴). Przejawami zastosowania metod egzystencjalnych są: modlitwa w oparciu o Biblię – 14 razy (katechezy 1, 9, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 46, 55, 56 i 57²⁵) oraz do rachunku sumienia (katecheza 39²⁶). Wzmocnieniu i utrwaleniu formacji biblijnej uczniów pomaga wykorzystanie Pisma św. w 14 zadaniach domowych (katechezy 2, 5, 7, 14, 15, 16, 17, 19, 24, 28, 35, 38, 42, 48²⁷). Autorzy podręcznika z myślą o uczniach posiadających wyższe aspiracje sformułowali bardziej wymagające zadania i zachęty, zatytułowane „Jeśli chcesz”. Spośród nich 11 dotyczyło pracy z Biblią (katechezy 4, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 31, 33²⁸). W podręczniku ucznia w 5 katechezach

¹⁷ Zob. tamże, zeszyt 1, s. 19, 88-89; zeszyt 2, s. 37, 44; zeszyt 3, s. 64-65, 71-72; zeszyt 4, s. 37, 91-92; zeszyt 5, s. 21.

¹⁸ Por. tamże, zeszyt 2, s. 37, 44, 56; zeszyt 3, s. 4, 20, 84; zeszyt 4, s. 37; zeszyt 5, s. 20-21.

¹⁹ Zob. *Szukam Was*, P.u., s. 45, 47.

²⁰ Por. tamże, s. 51, 107.

²¹ Por. *Szukam Was*, P.m., zeszyt 3, s. 71.

²² Por. tamże, zeszyt 3, s. 17, 38, 77; zeszyt 4, s. 3-4; *Szukam Was*, P.u., s. 17.

²³ Zob. tamże, zeszyt 1, s. 55-57; zeszyt 2, s. 57; zeszyt 3, s. 37; zeszyt 4, s. 10-11.

²⁴ Zob. tamże, zeszyt 2, s. 57; zeszyt 4, s. 17; *Szukam Was*, P.u., s. 91.

²⁵ Modlitwa oparta na tekstach Pisma św. stosowana bywa na podsumowanie części zasadniczej, rzadziej na początek katechezy. Por. *Szukam Was*, P.m., zeszyt 1, s. 12, 75; zeszyt 2, s. 6, 12, 19, 30, 36, 45, 52; zeszyt 3, s. 19; zeszyt 4, s. 70; zeszyt 5, s. 28, 34-34, 40.

²⁶ Por. tamże, zeszyt 4, s. 18.

²⁷ Przykładami zadań domowych są: wyjaśnienie przesłania fragmentu Ewangelii, samodzielna lektura, zilustrowanie tekstów za pomocą rysunku, analiza charakterologiczna postaci biblijnych, wskazywanie powiązań tekstów biblijnych, ćwiczenie poprawnej egzegezy, analiza tematyczna treści Pisma św., inspiracja do modlitwy. Por. *Szukam Was*, P.u., s. 11, 17, 21, 45, 47, 49, 51, 59, 71, 79, 95, 103, 111, 125.

²⁸ Dodatkowymi wskazówkami na drodze bardziej dojrzałego rozwoju duchowego są: przepisanie na kartce tekstu *Szema Izrael* (Pwt 6, 4-7) i modlitwa nim, przygotowanie w domu specjalnego miejsca dla Pisma św., przeżywanie czytania Ewangelii jako spotkania z żywym Jezusem i modlitwy,

zamieszczono dodatkowe cytaty biblijne jako poszerzenie przekazu słowa Bożego na katechezie (katechezy 36, 42, 44, 49 i 51²⁹).

2. Podręcznik radomski *Jezus Chrystusa objawia prawdę o Bogu i człowieku* pod red. S. Łabendowicza³⁰

Wydany w 2002 r. podręcznik *Jezus Chrystusa objawia prawdę o Bogu i człowieku* otwiera serię katechizmów do gimnazjum zredagowaną przez ks. prof. Stanisława Łabendowicza, kapłana diecezji radomskiej³¹. Pakiet edukacyjny tworzą podręcznik ucznia oraz podręcznik metodyczny w formie segregatora zawierający 8 wpinanych zeszytów. Scenariusze katechez mają charakter bardzo szczegółowych wytycznych i zawierają następujące elementy struktury jednostki katechetycznej: modlitwę wstępną, wprowadzenie, przedstawienie prawdy (*to mówi Pan*), zastosowanie życiowe, zeszyt ucznia, praca domowa i modlitwa. Podręcznik ucznia posiada od strony edytorskiej tradycyjny charakter i format. Zawiera on 61 katechez i jest podzielony na 8 rozdziałów z dodatkiem w postaci wyboru pieśni religijnych. Poszczególne katechezy zachowują strukturę wyznaczoną przez odpowiednie znaki graficzne: Biblia – *Bóg mówi*, Katechizm Kościoła Katolickiego – *nauczanie Kościoła*, krzyż papieski – *nauczanie Ojca Świętego*, rysunek głowy dziecka – *pomyśl i zapamiętaj* oraz rysunek ołówka – *w domu*. Dzięki temu w każdej katechezie pojawia się odwołanie do wybranych fragmentów Pisma św. Strona graficzna nie stanowi odrębnego instrumentu dydaktycznego, a pełni jedynie rolę tła lub komentarza do treści dydaktycznych.

Autorzy katechez sięgnęli do tekstów pochodzących z 40 ksiąg Pisma św. (ze Starego Testamentu – 21 i Nowego Testamentu – 19³²). W układzie katechez teksty biblijne pojawiły się 135 razy, na co złożyły się zadania do domu oraz cytaty. Podstawową metodą egzegetyczną pracy z Pismem św. jest lektura odpowiedniej

zachęta do czytania Pisma św. we wspólnocie, ćwiczenie metod samodzielnego czytania Pisma św. czy kierowanie samorozwojem duchowym o oparciu o słowo Boże. Por. tamże, s. 15, 30, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 59, 87, 91.

²⁹ Por. tamże, s. 96, 111, 114, 127, 131.

³⁰ *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.u.; *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.m.

³¹ Tytuły pozostałych podręczników tej serii brzmią: *Jezus Chrystus zbawi*. Podręcznik do nauki religii dla II klasy gimnazjum, red. S. Łabendowicz, Radom 2002; *Chrystus mocą Ducha Świętego uczy i posyła*. Podręcznik do nauki religii – III klasa gimnazjum, red. S. Łabendowicz, Radom 2002.

³² Autorzy podręcznika korzystali z następujących ksiąg Starego Testamentu: Rdz, Wj, Kpł, Lb, Pwt, Rt, 1 Sml, 2 Sml, 1 Krl, Tb, 2 Mch, Ps, Prz, Mdr, Syr, Iz, Jr, Dn, Ab, Jon, So; oraz Nowego Testamentu: Mt, Mk, Łk, J, Dz, Rz, 1 Kor, Ga, Ef, Flp, Kol, 1 Tes, 2 Tm, Hbr, Jk, 1 P, 2 P, 1 J, Ap.

perykopy, a następnie jej wyjaśnianie za pomocą pytań stosując pracę w grupach lub pogadankę w 56 katechezach. Zgodnie z wytycznymi podręcznika Pismo św. zwykle odczytywano na głos, jednakże występuje tu forma czytania indywidualnego w ciszy. Bardzo często w kontekście biblijnym analizowano również fragmenty Katechizmu Kościoła Katolickiego lub wypowiedzi papieży. Dodatkowo 18 razy zastosowano cytaty biblijne, które wprawdzie nie wykorzystane wprost z traktów zajęć, pozwalały na poszerzenie refleksji biblijnej w zakresie poruszanego tematu. Miało to miejsce w katechezach 3, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 25, 26, 28, 29, 32, 34, 37, 38, 46, 55 i 56³³. Zaleceniem metodycznym służącym zwróceniu uwagi na ważniejsze fragmenty Pisma św., jest stosowanie plansz z odpowiednimi tekstami, co pojawia się 9 razy (katechezy 1, 24, 25, 26, 30, 41, 47, 48 i 54³⁴) oraz zapis cytatu biblijnego w zeszytce – 9 razy (katechezy 4, 28, 32, 33, 37, 39, 40, 43 i 53³⁵).

Wśród innych metod egzegetycznych pracy z Pismem św. znalazły się: tworzenie tabelki (katechezy 10 i 21³⁶); analiza paralelna tekstów Starego i Nowego Testamentu (katecheza 33³⁷). Metody ilustrujące zastosowane w pracy z Pismem św. to: analiza biblijna w powiązaniu z obrazem (katecheza 11³⁸) oraz ćwiczenie przez uczniów umiejętności opowiadania usłyszonej perykopy (katecheza 36³⁹). Metodami egzystencjalnymi zastosowanymi w podręczniku są: modlitwa w oparciu o Biblię – 8 razy (katechezy 1, 16, 19, 23, 24, 30, 38 i 47⁴⁰), metoda słoneczka (katecheza 24⁴¹) oraz rachunek sumienia (katechezy 3, 9 i 24⁴²). W 10 katechezach Biblia pojawia się jako element pracy domowej (katechezy 8, 9, 10, 11, 13, 18, 27, 33 i 41 i 58⁴³).

³³ Por. *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.u., s. 18, 48, 54, 57, 60-61, 77-78, 81, 110, 113, 122, 125, 136, 147, 157, 159, 191, 226, 229.

³⁴ Zob. *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.m., s. 11-12, 133, 137, 144, 166, 219, 261, 266, 302.

³⁵ Por. tamże, s. 29, 157, 175, 179, 198, 205, 215, 234, 299.

³⁶ W katechezie 10 najpierw miało miejsce przedstawienie i przećwiczenie zasad interpretacji tekstu biblijnego, które następnie wypisywano do tabelki, z kolei w katechezie 21 po analizie odpowiednich fragmentów uczniowie wpisują do tabeli odpowiednie cechy postaci biblijnych. Zob. *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.m., s. 53-55, 114.

³⁷ Por. tamże, s. 177.

³⁸ Por. tamże, s. 58.

³⁹ Por. tamże, s. 193.

⁴⁰ W katechezie 1, 16, 38 i 47 wykorzystano w modlitwie na rozpoczęcie; w katechezie 19 i 30 jako modlitwa na zakończenie; w katechezie 23 i 24 jako modlitwa śródlekcyjna. Por. tamże, s. 12, 82-83, 101, 129, 134, 168, 199, 260.

⁴¹ Polegała ona na wypisywaniu wartości opartych na Dekalogu, którymi na co dzień kierują się uczniowie i naklejaniu ich na tablicę. Por. tamże, s. 133.

⁴² Pytania dotyczyły także umiejętności słuchania Słowa Bożego. Por. tamże, s. 23, 50, 134.

⁴³ Polega ono najczęściej na rozwinięciu lub wyjaśnieniu myśli zawartej w cytacie biblijnym, analizie tematycznej. Autorzy podręcznika proponują samodzielne poszukiwanie fragmentów Ewangelii

Dużym walorem formacji biblijnej w proponowanym podręczniku jest bogaty przekrój ksiąg biblijnych, z którymi mogą zapoznawać się uczniowie. Ciekawostką może być m.in. odwołanie się do najkrótszej księgi Pisma św.⁴⁴.

3. Podręcznik poznański *Słowo Boga jest blisko Ciebie* pod redakcją D. Jackowiak i J. Szpeta⁴⁵

W roku 2000 na rynku katechetycznym pojawił się nowy podręcznik do pierwszej klasy gimnazjum zredagowany pod kierunkiem ks. prof. Jana Szpeta z archidiecezji poznańskiej oraz Danuty Jackowiak, zatytułowany *Słowo Boga jest blisko Ciebie*⁴⁶. Pakiet edukacyjny składa się również z podręcznika ucznia oraz przewodnika metodycznego wpinanego w segregator. Format podręcznika ucznia jest zbliżony do A4 i posiada atrakcyjną szatę graficzną. Katechizm zawiera 55 katechez nie podzielonych na rozdziały. Autorzy podręcznika nadali mu formę, która może przypominać kolorowe magazyny młodzieżowe, gdzie więcej przestrzeni zajmuje dynamiczne zdjęcie lub rysunek, niż sam tekst. Zrezygnowano w nim nawet z numeracji stron. Kształtując w taki sposób szatę edytorską autorzy zatroszczyli się o ujęcie treści w formę skrótu, który ma pobudzić czytelnika do myślenia, zaskoczyć czy wręcz zadziwić. Istotnymi elementami katechez są: temat – tytuł, element wprowadzenia w problem; rozwinięcie zagadnienia; „słowa klucze” zawierające wyjaśnienia i definicje kluczowych wyrażen; pytania do ucznia; „zatrzymaj się” prezentujące cytaty biblijne, przysłowia bądź wypowiedzi znanych ludzi oraz ilustracje⁴⁷. Temu stylowi odpowiada także przewodnik metodyczny, który skrótowno nakreśla przebieg jednostki katechetycznej bez wyszczególniania odrębnych etapów, pozostawiając tym samym więcej miejsca inwencji katechetów. Tak nakreślona koncepcja podręcznika ma oczywiście swoje odbicie w konkretnych rozwiązaniach metodyki biblijnej.

Redaktorzy poznańskiego katechizmu wykorzystali w nim fragmenty zaczerpnięte z 33 ksiąg Pisma św. (ze Starego Testamentu – 12 i z Nowego Testamentu

do danego tematu; odczytywanie przesłania moralnego Biblii; określanie gatunków literackich wybranych fragmentów; redagowanie w oparciu o podany fragment własnej wersji dialogu z Bogiem. Zob. tamże, s. 46, 51, 56, 60, 96, 179, 222, 324; *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.u., s. 62, 120.

⁴⁴ Zob. *Jezus Chrystusa objawia prawdę...*, P.m., s. 120.

⁴⁵ *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.u.; *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m.

⁴⁶ Kolejne tytuły tej serii podręcznikowej do gimnazjum brzmiały: *Wolni przez miłość. Druga klasa gimnazjum*, Poznań 2000; *Żyjąc z innymi dla innych. Trzecia klasa gimnazjum*, Poznań 2001.

⁴⁷ Zob. *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m., s. 3.

– 21⁴⁸). Ogółem teksty biblijne pojawiają się 94 razy w 54 katechezach⁴⁹. Najczęściej stosowaną metodą egzegetyczną pozostaje odczytanie fragmentu Pisma św. i pogadanka na podstawie pytań – 21 razy (katechezy 3, 5, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 27, 32, 37, 39, 41, 42, 43, 52, 53, 54 i 55⁵⁰). Przybierała ona zarówno formę pracy indywidualnej, jak i w grupach. W 12 katechezach odpowiednio wybrane fragmenty Pisma św. stanowiły element podsumowania zadania dydaktycznego wykonywanego przez uczniów (katechezy 11, 20, 21, 25, 28, 31, 34, 36, 38, 46, 50 i 51⁵¹). Prezentowane teksty biblijne spełniały rolę odpowiedzi Boga na pytania i poszukiwania człowieka. Dalszymi przykładami metod egzegetycznych są: nadawanie alternatywnych tytułów dla perykop biblijnych (katechezy 20, 48 i 49⁵²), minikonkurs (katechezy 10, 19 i 20⁵³), porównywania tekstów (katechezy 26 i 46⁵⁴), rozpoznawania gatunków literackich w Pismie św. (katechezy 9 i 13⁵⁵), stawiania jak największej liczby pytań do danego fragmentu Pisma św. (katecheza 40⁵⁶), metoda „słowa-klucze” (katecheza 44⁵⁷) oraz odczytanie tekstów biblijnych w językach łacińskim, greckim i hebrajskim (katecheza 10⁵⁸). W podręczniku ucznia zostały zastosowane 24 cytaty biblijne, które wzbogacały przekaz słowa Bożego (katechezy 2, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 35, 37, 38, 45, 50, 51 i 53⁵⁹).

Do kategorii metod ilustrujących można zaliczyć analizę tekstu biblijnego powiązaną z obrazem – 5 razy (katechezy 2, 26, 29, 47 i 53⁶⁰) oraz pantomimę (katecheza 45⁶¹). Metodami biblijnymi o charakterze egzystencjalnym obecnymi

⁴⁸ Użyto fragmentów następujących ksiąg Starego Testamentu: Rdz, Wj, Pwt, Sdz, 2 Krn, Ps, Prz, Pnp, Mdr, Syr, Iz, Jr; oraz Nowego Testamentu: Mt, Mk, Łk, J, Dz, Rz, 1 Kor, 2 Kor, Ga, Ef, Flp, 1 Tes, 2 Tes, 2 Tm, Hbr, Jk, 1 P, 2 P, 1 J, Ap.

⁴⁹ Jedynie katecheza 7 zatytułowana „Matka usłyszy zawsze...” pozbawiona jest bezpośredniego zastosowania Pisma św. Zob. *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m., s. 19.

⁵⁰ Por. tamże, s. 13, 15, 32, 34, 36, 37, 39, 47, 49, 51, 56, 64-65, 72, 76, 79, 81, 82, 97-99, 102-103.

⁵¹ Por. tamże, s. 26, 44, 45, 52, 57, 62, 67, 70, 74, 89, 94 i 96.

⁵² Zob. *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m., s. 44, 92-93.

⁵³ W katechezie 10 – konkurs na zacytowanie największej liczby tekstów biblijnych, w 19 – na wyliczenie czynów Jezusa względem potrzebujących i w 20 – na wyliczenie autorów listów apostołskich. Zob. tamże, s. 23, 41, 43.

⁵⁴ Por. tamże, s. 55, 88.

⁵⁵ Por. tamże, s. 22, 30.

⁵⁶ Por. tamże, s. 77.

⁵⁷ Por. tamże, s. 86.

⁵⁸ Por. tamże, s. 24-25.

⁵⁹ Nie podaję numeracji odpowiednich stron z uwagi na brak paginacji podręcznika ucznia.

⁶⁰ Zob. tamże, s. 11, 54, 59, 90, 99.

⁶¹ Por. tamże, s. 87.

w podręczniku poznańskim są: refleksja modlitewna w oparciu o Pismo św. – 11 razy (katechezy 1, 4, 8, 20, 28, 29, 37, 45, 47, 49 i 55⁶²) oraz rachunek sumienia nawiązujący do Biblii – 3 razy (katechezy 4, 32, 45⁶³). Ponadto w katechezie 23⁶⁴ zostało zaproponowane ćwiczenie polegające na odnajdywaniu tekstów Pisma św. na podstawie wskazanych skrótów. Praca z Pismem św. jako część zadania domowego pojawia się w katechezie 6⁶⁵.

Propozycja formacji biblijnej zawarta w podręczniku poznańskim posiada dużą różnorodność wprowadzonych metod pracy. Dzięki nim uczeń może poznać wiele sposobów pracy z Biblią. Docenić należy także umieszczenie w podręczniku ucznia w części nazwanej „słowa klucze” wyjaśnień wielu pojęć, wyrażań i nazw ułatwiających lekturę Pisma św.⁶⁶. Zamieszczone w katechizmie liczne rysunki, mapy i schematy graficzne, a także ciekawie dobrane fragmenty komentarzy biblijnych uprzystępniają podstawową wiedzę biblijną. Na uwagę zasługuje choćby sposób przybliżenia kontekstu kulturowego i historycznego życia Abrahama w Ur chaldejskim, które opuścił udając się do Ziemi Obiecanej⁶⁷.

4. Próba podsumowania i wnioski

Analizowane podręczniki dostarczają bogatego i zróżnicowanego materiału badawczego. Uważna lektura kolejnych podręczników pozwala zauważyć znaczące różnice w strategii metodycznej przyjętych przez autorów. Podręcznik krakowski spełnia rolę podstawowego narzędzia pracy ucznia na lekcji, dlatego zawiera on nie tylko opracowanie określonego zagadnienia, ale także szereg ćwiczeń i zadań do wykonania przez ucznia. Uproszczając można stwierdzić, że jest to podręcznik i zeszyt ćwiczeń w jednym. Opracowanie radomskie ma kształt klasycznego podręcznika, który zawiera uporządkowany i stosunkowo obfity materiał treściowy. Dzięki temu uczeń może samodzielnie analizować dane zagadnienie lub przygotować się do powtórzenia wiadomości. Z kolei podręcznik poznański oddziałuje na wyobraźnię ucznia ciekawą stroną graficzną i syntetycznie podanym materiałem źródłowym.

⁶² Por. tamże, s. 9, 14, 20, 44, 57, 59, 73, 87, 90, 93, 103.

⁶³ Por. tamże, s. 14, 65 i 87.

⁶⁴ Por. tamże, s. 50.

⁶⁵ Zob. tamże, s. 18.

⁶⁶ Dla przykładu można wymienić następujące określenia – Biblia, objawienie (katecheza 8); natchnienie, rodzaj literacki (katecheza 9) hermeneutyka biblijna, interpretacja biblijna, tradycja (katecheza 10). Zob. *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.u., b. s.

⁶⁷ Zobacz – Katecheza 15 w *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.u. Por. *Słowo Boga jest blisko Ciebie*, P.m., s., s. 22.

Pomimo znaczących różnic gdy chodzi o profil metodyczny poszczególnych podręczników ciekawe wnioski można zaobserwować dokonując zestawienia metod biblijnych. Prezentowane wyniki mogą nam pokazać główne preferencje metodyczne w zakresie formacji biblijnej w katechezie.

	„Szukam Was” red. W. Kubik	„Jezus Chrystus objawia prawdę...” red. S. Łabendowicz	„Słowo Boga jest blisko Ciebie” red. J. Szpet, D. Jackowiak
liczba jednostek	58	61	55
jednostki bez odniesienia do Pisma św.	6	0	1
liczba wykorzystanie Pisma św.	96	135	94
liczba cytowanych ksiąg Starego Testamentu	15	21	12
liczba cytowanych ksiąg Nowego Testamentu	16	19	21
liczba cytowanych ksiąg Pisma św.	31	40	33
metody egzegetyczne			
pagadanka	26	56	21
analiza porównawcza	9	1	1
Biblia w podsumowaniu pracy uczniów	–	–	12
praca z tabelą	8	2	–
inne metody (rodzaje) i ilość	(6) 8	(1) 1	(7) 13
razem (rodzaje) i ilość	(9) 51	(4) 60	(10) 47
metody ilustrujące			
z użyciem obrazu	5	1	5
drama	4	–	1
razem (rodzaje) i ilość	(2) 9	(1) 1	(2) 6
metody egzystencjalne			
modlitwa	14	8	11
rachunek sumienia	1	3	3
metoda słoncezka	–	1	–
razem (rodzaje) i ilość	(2) 15	(3) 12	(2) 14
inne formy pracy z Pismem św.			
dodatkowe cytaty biblijne	5	18	24
praca domowa z Pismem św.	14	10	1
praca dla chętnych z Pismem św.	11	–	–
plansze z Pismem św.	–	9	–
zapis fragmentu z Pisma św. w zeszyt	–	9	–
razem (rodzaje) i ilość	(3) 20	(4) 46	(2) 25

Tab. Zestawienie ilościowe form pracy z Biblią zastosowanych w analizowanych podręcznikach do pierwszej klasy gimnazjum.

Podstawowym spostrzeżeniem, jaki jawi się w świetle dokonanego zestawienia, jest wysoki wskaźnik ilościowy obecności Biblii w katechezie. Biorąc pod uwagę przedstawione dane można stwierdzić, że na jednej katechezie Pismo św. wykorzystywane jest średnio 2 razy. W analizowanych podręcznikach dominuje metoda pogadanki połączona z pracą nad tekstem biblijnym na podstawie pytań, która w sumie pojawia się aż 103 razy. W zdecydowanej przewadze pozostaje cała kategoria metod egzegetycznych, które w kilkunastu wariantach zostały zaproponowane przez autorów aż 158 razy. Na drugim miejscu gdy chodzi o liczbę występowania można umieścić metody egzystencjalne obecne 41 razy w omawianych podręcznikach. Metody ilustrujące teksty biblijne wykorzystano w sumie we wszystkich podręcznikach zaledwie 16 razy. Proporcje występowania określonych rodzajów jednoznacznie wskazują, że podstawowe cele obecności Pisma św. na katechezie plasują się na poziomie poznawczym. Biblia jawi się zatem jako źródło poznania Boga i Jego woli, a także klucz do zrozumienia różnych dziedzin życia człowieka oraz porządku panującego w świecie. Uplasowanie na drugim miejscu metod egzystencjalnych podkreśla zastosowanie słowa Bożego w osobistym dialogu Boga z człowiekiem, choć w zestawieniu ich wykorzystanie jest czterokrotnie mniejsze od użycia metod egzegetycznych. Najmniejszą grupę metod biblijnych zastosowanych w badanych podręcznikach stanowią metody ilustrujące. Ich jedynie 16-krotne występowanie może wynikać z tego, że spełniają one rolę pomocniczą w stosunku do metod egzegetycznych i wymagają dodatkowych przygotowań.

Na podstawie zaprezentowanego zestawienia uzasadniony wydaje się być postulat wzmocnienia zastosowania metod biblijnych o charakterze egzystencjalnym oraz ilustrującym. Przemawiają za nim nie tylko podane wyżej cyfry. Żyjemy w świecie obrazu, w którym słowo Boga często ginie w szumie informacyjnym. Stąd ważną rolę w formacji biblijnej mogą odegrać zwłaszcza metody oparte na bibliodramie, ponieważ dzięki nim uczeń uczy się utożsamiać z bohaterami biblijnymi, otwiera się na konfrontacje z ich światem przeżyć i emocji, a ostatecznie lepiej odczytuje sens zbawczego działania Boga⁶⁸. Zalecenie urozmaicenia warsztatu pracy z Biblią w zakresie metod ilustrujących, a także egzystencjalnych i egzegetycznych nie tylko ma służyć uatrakcyjnieniu procesu dydaktycznego. Praca nauczyciela obciążona jest ryzykiem popadania w pewne schematy. Poszukiwanie nowych metod i sposobów przekazu orędzia biblijnego może pozwolić na zachowanie odpowiedniej skuteczności.

⁶⁸ Podobny postulat sformułowany pod adresem podręczników do religii dla młodzieży gimnazjalnej pod red. Z. Marka. Zob. A. ZELMA, *Propozycje pracy z Pismem Świętym...*, art. cyt., s. 102-103.

Analiza prezentowanych podręczników pozwala na wysnucie spostrzeżeń jeszcze innego gatunku. Należy bowiem zaznaczyć, iż formacja biblijna domaga się przekazania określonej wiedzy na temat Pisma św., a także wyposażenia uczniów w umiejętności pozwalające na samodzielą lekturę tej najważniejszej dla chrześcijan Księgi⁶⁹. W tym wypadku trudniej jest opisać za pomocą cyfr obecność tego rodzaju formacji w badanych podręcznikach, jednak ogląd ogólny pozwala dostrzec potrzebę jego dowartościowania. Prezentowane podręczniki w różnym stopniu uwzględniają to zadanie. Najbogatszą propozycję formują podręczniki krakowskie⁷⁰.

Zarówno przed autorami podręczników do nauki religii, jak i samymi katechetami, jako podstawowe wyzwanie w dziedzinie formacji biblijnej uczniów staje dokonywanie wyboru odpowiednich metod. Musimy też pamiętać, że formacja biblijna w podręcznikach nie jest i nie może być wydzielona spośród innych wymiarów edukacji katechetycznej. Stąd realizacja formacji biblijnej zawsze będzie podporządkowana podstawowym celom programu nauczania religii w szkole. Jednak świadomość wagi tego wymiaru formacji winna stale uwrażliwić zarówno katechetów, jak i autorów nowych podręczników do religii.

⁶⁹ Zakres niezbędnej wiedzy biblijnej jest stosunkowo szeroki, jednak powinien obejmować choćby elementy zarówno wiedzy dotyczącej struktury Pisma Świętego, historii powstania, autorów, natchnienia, gatunków literackich, a ponadto kontekstu kulturowego, historycznego i geograficznego. Por. W. PIKOR, *Hermeneutyka biblijna w katechezie...*, art. cyt., s. 4-20.

⁷⁰ Jak już powyżej zaznaczono, szereg ciekawych sugestii w tym względzie zawiera punkt podręcznika ucznia zatytułowany „Jeśli chcesz?”. Przykładami metod służących wychodzeniu w osobisty kontakt ze słowem Bożym najczęściej proponowanych w analizowanych podręcznikach są modlitwy oparte na Biblii czy rachunek sumienia.